

SOYLARIN TÜKENİŞİ

Ashley Dawson

Yazar, aktivist ve City University New York'ta İngilizce profesörü. İngilizce üzerine lisans eğitimini University of the South'ta tamamladıktan sonra yüksek lisans derecesini University of Virginia'dan ve doktora derecesini Columbia University'den aldı. Çalışmalarında postkolonyal dönem dışında tarih ve göç konularına odaklanmaktadır. *Extreme Cities: The Peril and Promise of Urban Life in the Age of Climate Change* (2017) ve *People's Power: Reclaiming the Energy Commons* (2020) kitaplarının yazarıdır.

Samet Öksüz

1984 yılında Trabzon'da doğdu. 2009 yılında ODTÜ Moleküler Biyoloji ve Genetik bölümünden mezun oldu. Hacettepe Üniversitesi'nde Temel Onkoloji Anabilim Dalı'nda ve University of Cincinnati'de İmmünoloji alanında yüksek lisans eğitimi aldı. Popüler bilim, tarih, sosyal bilimler alanlarında çeviriler yapmaktadır.

ASHLEY DAWSON

SOYLARIN TÜKENİŞİ

Alternatif Bir Kapitalizm Tarihi

İngilizceden çeviren:
Samet Öksüz

İrene Kitap: 18
İnceleme / Araştırma: 4

Soylarm Tükenişi / Ashley Dawson
Özgün adı: *Extinction: A Radical History*
İngilizceden çeviren: Samet Öksüz

ISBN: 978-625-99822-7-4

© 2016, Ashley Dawson
OR Books, New York ve Londra tarafından yayımlanmıştır.
www.orbooks.com sitesini ziyaret edebilirsiniz.

© İrene Kitap, 2022
Bu kitabın Türkçe yayın hakları Kalem Ajans aracılığıyla alınmıştır.
Her hakkı saklıdır. Kaynak gösterilerek yapılan kısa alıntılar dışında hiçbir şekilde
kopyalanamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Sertifika no: 51753

Yayın yönetmeni: Levent Çeviker
Editör: Eda Okuyucu
Kapak ve sayfa tasarımı: Artemis İren
Kapak görseli: Ernst Haeckel, *Kunstformen der Natur*, 1899, "Trochilidae"

Birinci basım: Ocak, 2024

Baskı: My Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Yılanlı Ayazma Sok. No: 8/F Zeytinburnu-İstanbul
Tel: 0212 674 85 28
Sertifika No: 47939

İrene Kitap

Osmanağa Mah. Reşit Efendi Sok. No: 16/5, 34714, Kadıköy-İstanbul
Telefon: 0216 208 99 14

irene@irenekitap.com / www.irenekitap.com

📧 irenekitap ✉ irenekitap 📖 irenekitap

İÇİNDEKİLER

<i>Giriş</i>	7
1 Mevcut Felaketin Etiyolojisi	15
2 Kapitalizm ve Yok Oluş	33
3 Anti-Yok Oluş	55
4 Radikal Koruma	73
<i>Sonuç</i>	85
<i>Teşekkürler</i>	91
<i>Notlar</i>	93
<i>Kaynakça</i>	105

GİRİŞ

Yüzü paramparçaydı. Akbabaların yemesi için yüzükoyun halde kıvılcık toprağa bırakılmış bedeni, bir zamanlar yaklaşık 180 santimetrelilik görkemli dişlerinin bulunduğu korkunç delik dışında el değmemişti. Satao, dişlerinin yere sarkacak kadar uzamasına neden olan ve onu Kenya'daki Tsavo Doğu Milli Parkı'nın ana cazibesi haline getiren nadir bir genetik suşa sahip, "uzun dişli fil" de denilen bir Afrika filiydi.¹

Bu güzel uzun dişleri ayrıca kendisini zehirli oklarla katleden, dişlerine ulaşmak için yüzünü oyan ve ölüsünü sineklere bırakan kaçak fildişi avcılarının gözünde onu özellikle değerli kılıyordu. Afrika'nın en büyük fillerinden biri olan Satao'nun korkunç ölümü, bugün kıtayı kasıp kavuran şiddetli kaçak avlanma dalgasının bir parçası. 2011'de, yirmi beş bin Afrika fili dişleri için katledildi.² O zamandan bu yana kırk beş bin tanesi daha öldürüldü. Eğer katliam mevcut hızıyla devam ederse, iki Afrika fili türünden biri olan ve 2002'den beri sayıları yüzde 60 azalan orman filleri muhtemelen on yıl içerisinde Afrika'dan tamamen silinecek.

Toz toprak içinde ve yüzü oyulmuş vaziyette yatan Satao'nun görüntüsü akıldan çıkmayan türden. Bir tür olarak fillerin soyu

(bazıları doğal yaşam alanlarında ve hayvanat bahçelerinde büyük ihtimalle hayatta kalacağı için) muhtemelen tükenmeyecek olsa da vahşi doğadaki sayılarının azalması bize daha geniş bir yok oluş dalgasını, dünyanın şahit olduğu altıncı kitlesel yok oluşu anımsatıyor. Yalnızca birkaç on bin yıl önce, Pleistosen dönemde dünya muazzam çeşitlilikte görkemli ve büyük hayvana ev sahipliği yapıyordu. Yünlü mamutlardan kılıç dişli kedilere ve dev yer tembel hayvanları ile araba boyutlarındaki gliptodonlar gibi daha az bilinen ama bir o kadar egzotik hayvana kadar, megafauna yeryüzünde özgürce dolaşıyordu. Bugün, bu büyük hayvanların neredeyse hepsinin nesli tükendi: Birçok delilin gösterdiği üzere insanlar tarafından öldürüldüler.³ *Homo sapiens* gezegene yayılırken, gittiği her yerde megafauna popülasyonlarını yok etti. İnsanlık biyoçeşitliliği yok ederken esasında besin zincirini tüketti.⁴ Atalarımızın evi olan Afrika, Pleistosen dönem biyoçeşitliliğinin bazı kalıntılarını barındıran neredeyse tek yer. Satao ve fil arkadaşlarının tüyler ürpertici ölümüyle, dünyanın geriye kalan megafaunasının nihai yok oluşuna, destansı bir fauna yıkımı ya da hayvan katliamı çağının son perdesine şahit oluyoruz.⁵

Ancak soyu tükenme tehlikesiyle karşı karşıya kalanlar sadece filler, gergedanlar, kaplanlar ve pandalar gibi büyüleyici megafauna değil. İnsanlık, sebebi olduğu büyük bir küresel biyoçeşitlilik katliamının tam ortasında yaşıyor. Kınkanatlılar ve kelebekler gibi gösterişsiz omurgasızlardan yarasalar ve kuşlar gibi çeşitli kara omurgalıları popülasyonlarına kadar, rekor sayıda türün nesli tükeniyor. Örneğin, 1500'den beri karada yaşayan omurgalıların 322 türü yok oldu; popülasyonların kalanı ise dünya genelinde ortalama yüzde 25'lik bir azalma gösteriyor.⁶ Omur-

gasız popülasyonları da benzer şekilde tehdit altında. Araştırmacılar, güncel yok oluş oranının felaketten başka bir şey olmadığı, bunun insanlık çevre üzerinde önemli bir baskı kurmaya başlamadan öncesine göre bile bin ila on bin katı arasında olduğu konusunda genel olarak hemfikirler.⁷ Dünya her gün yaklaşık yüz tür kaybediyor.⁸ Koruma biyologlarının mevcut hayvan ve bitki türlerinin yüzde 50'si⁹ kadarını ortadan kaldıracağını tahmin ettiği bu dev yok oluş dalgasına ek olarak, yerel bölgelerdeki türlerin bolluğu bütün bir ekosistemin işleyişini tehdit ederek hızla azalıyor.¹⁰ Dolayısıyla bu kitlesel yok oluş modern çevre krizinin yeterince kabul görmeyen bir biçimi ve sebebidir.

Bu kitlesel yok oluş dalgası küresel olsa da yok edilen türlerin büyük çoğunluğu az sayıdaki coğrafi sıcak noktada yoğunlaşıyor. Bunun sebebi, biyoçeşitliliğin dünyaya eşit bir şekilde dağılmamış olmasıdır. Karada, tropik yağmur ormanları biyoçeşitliliğin başlıca üretim merkezidir. Dünya yüzeyinin yalnızca yüzde 6'sını kaplamalarına rağmen, yağmur ormanlarındaki karasal ve sucul habitatları, gezegendeki bilinen tüm türlerin yarısından fazlasına ev sahipliği yapıyor.¹¹ E. O. Wilson'ın söylediği gibi, hızla küçülen parçalara bölünen yemyeşil geniş alanları; habitat tahribatına, istilacı türlere, aşırı hasada ve giderek artan insan kökenli iklim değişikliğine uyum sağlamakta güçlük çeken bitki ve hayvanlarıyla tropik kuşak yok oluşun önde gelen mezbahasıdır.¹² Büyük Amazon havzasından batı ve orta Afrika yağmur ormanları ile Endonezya, Malezya ve güneydoğu Asya'nın diğer kısımlarındaki cangıllara kadar, insanlar milyonlarca türün evini yok ediyor. Böyle yaparak yalnızca çok sayıda türü (büyük bir kısmı hâlâ tanımlanabilmiş değil) yok olmaya mahkûm etmekle kalmıyor,

aynı zamanda bu gezegendeki kendi varlığımızı da tehlikeye atmış oluyoruz.

Elizabeth Kolbert'in *Altıncı Yok Oluş'u* (*The Sixth Extinction*) gibi ulaşılabilir bilim gazeteciliği çalışmalarının yayımlanmasıyla, dünya gezegenin florası ile faunasının korkunç halini duymaya başladı. And Dağları'nın yamaçlarına tırmanan ağaç sınırlarını takip eden botanikçilerle ve okyanusların asitlenmesini takip eden deniz botanikçileriyle konuşan Kolbert'in kitabı okurları dehşet verici bir yolculuğa çıkarıyor. Kolbert, bu güncel yok oluş dalgasının, gezegeni son yarım milyar yılda harap eden önceki beş kitlesel yok oluş olayını takip ettiğini açıklıyor. Bu dalganın, dinozorları ortadan kaldıran asteroit çarpmasından bu yana Dünya'daki yaşam için en büyük felaket olduğu tahmin ediliyor. Bu melankolik gerçek üzerine düşünen beşeri bilimler akademisyenleri "yok olan kültürler" hakkında yazmaya başladılar.¹³ Giderek artan bu endişeye karşılık, Obama yönetimi yakın zamanda vahşi yaşam kaçakçılığı üzerine kuruluşlar arası bir görev timi oluşturdu ve fillerle gergedanların katlini gerilla gruplarına ve yasadışı vahşi yaşam pazarından elde ettikleri yüksek kârları kendi harekâtlarını fonlamak için kullanan Cancavid ile Eş-Şebab gibi suç örgütlerine bağlayan ticaret ağlarını konu edinmeye başladı.¹⁴

Ancak Obama'nın gibi girişimler çoğu zaman, habitat tahribatına ve hayvanların aşırı avlanmasına neden olan temel yapısal nedenleri göz ardı eden bir "kaçak avcılara karşı savaş" ile sonuçlanıyor.¹⁵ Nihayetinde gezegenin biyolojik çeşitlilik sıcak noktaları, Christian Parenti'nin ifadesiyle "kaos tropiklerinde" bulunuyor.¹⁶ Parenti, gezegenin tropik enlemlerinde *katastrofik yakınsamayı*, yani üç faktörün son derece yıkıcı bir şekilde bir

araya gelmesini şu şekilde tanımlıyor: **1.** sömürgeleştirme sonrası uluslarda Soğuk Savaş'ın mirasıyla bağlantılı askerileştirme ve etnik parçalanma; **2.** Dünya Bankası gibi kurumların 1980'lerden bu yana borç geri ödemesi adı altında Küresel Güney'e dayattığı yapısal uyum politikalarıyla bağlantılı devlet başarısızlığı ve sivil düzensizlik; **3.** iklim değişikliğinin tetiklediği çölleşme gibi çevresel zorluklar. Parenti, bu katastrofik yakınsamanın sömürgecilik sonrası insanlar ve devletler üzerindeki etkisi üzerine uzun uzadıya yazıyor; ancak Küresel Güney'i etkileyen baskılara ilişkin sunduğu resim, insanlık ile doğal dünya arasındaki ilişkiler tam anlamıyla dikkate alınmadan eksik kalıyor. Katastrofik yakınsamayı, Küresel Güney'de şu anda ortaya çıkmakta olan biyoçeşitlilik katliamını tartışmadan anlayamayız. Diğer taraftan ise, sömürgeleştirme sonrası ulusların maruz kaldığı sömürü ve şiddetin analizi olmadan da yok oluşları anlayamayız.

Yok olma, müştereklere —büyük bir hava, su ve bitki hazinesi ile geleneksel olarak tüm insanlığın mirası kabul edilen dil gibi kolektif olarak yaratılmış kültürel formlara— yönelik küresel bir saldırının ürünüdür. Doğa, yani dünyanın olağanüstü derecede bol ve çeşitli yabani hayatı esasen sermayenin bedava yararlanabileceği bir mal ve emek havuzudur. Michael Hardt ve Antonio Negri gibi eleştirmenlerin öne sürdüğü üzere, son on yıllardaki yoğun ticaret liberalleştirme politikaları müştereklerin özelleştirilmesine; yani fikirlerin, bilginin, bitkilerle hayvan türlerinin, hatta DNA'nın bile özel mülkiyete dönüştürülmesine dayanıyordu.¹⁷ Bir zamanlar dünyanın her yerindeki köylü çiftçiler tarafından serbestçe ticareti yapılan tohumlar aniden nadir bulunur haline geldi; hatta Küresel Güney'deki çiftçilerin çok yerinde bir

şekilde “inti har tohumları” adını verdikleri, tarımsal ticaret şirketleri tarafından bir nesil sonra verimsizleşecek şekilde yetiştirilen ürünlere dönüştüler.¹⁸ Başka bir deyişle küresel biyoçeşitliliğin yok edilmesinin, gezegenin ortak zenginliğine yönelik büyük ve belki de nihai bir saldırı olarak tanımlanması gerekiyor. Hatta yok oluşun iklim değişikliğiyle birlikte çağdaş kapitalizmin çelişkilerinin öncüsü olarak görülmesi gerekiyor.¹⁹

Sermaye ya sürekli artan bir hızla genişlemeli ya da hisse ve mülk sahiplerinin varlık değerlerini düşürerek fabrikaların kapanmasına, kitlesel işsizliğe ve siyasi huzursuzluğa yol açarak krize girmelidir.²⁰ Ancak kapitalizm yayıldıkça gezegenin giderek daha büyük bir kısmını metalaştırır ve dünyanın çeşitliliğiyle verimliliğini yok eder; intihar tohumlarını hatırlayın. Sermayenin Vandana Shiva’nın “zihnin monokültürleri” olarak adlandırdığı şeyi yaratma yönündeki doğal eğilimi bir zamanlar birçok yerel çevresel krize yol açmışsa da bu doyumsuz ağız artık tüm ekosistemleri tüketiyor ve böylece bir bütün olarak gezegeni tehdit ediyor.²¹ David Harvey’nin sermayenin aralıksız üstel büyüme ihtiyacından kaynaklandığını öne sürdüğü küresel çevrenin “kanser niteliğindeki bozulması” ile başa çıkabilecek etkili kurumlar şu anda mevcut değil.²² Ancak sermaye, elbette büyümesini sürdürebilmek için bu ortamın sürekli olarak metalaştırılmasına bağlıdır. Bu nedenle günümüzde yok olmanın felaketli hızı ve biyoçeşitliliğin daha geniş çapta azalması, sermayenin yeniden üretimine doğrudan bir tehdit teşkil ediyor. Aslında sermaye birikiminin kendi yeniden üretim koşullarını yok etme eğilimini göstermek için altıncı yok oluştan daha net bir örnek verilemez. Türleşme hızı, yani yeni türlerin evrimi yok olma hızının giderek gerisinde

kaldıkça sermayenin tükenmesi ve hatta bağlı olduğu biyolojik temelin yok olması hayaleti giderek daha belirginleşiyor.

Soyların Tükenişi: Alternatif Bir Kapitalizm Tarihi, aktivistler, bilim insanları ve kültürel çalışmalar alanından akademisyenler için olduğu kadar, zamanımızın büyük ama çoğu zaman gözden kaçan olaylarından birini anlamak isteyenler için de yok oluşa dair bir başlangıç kitabı olarak tasarlandı. Yok oluş hem maddi bir gerçekliktir hem de dünyaya ilişkin popüler algıları şekillendiren, genellikle eşitlikçi olmayan bir toplumsal düzeni meşrulaştıran kültürel bir söylemdir. Bu küresel krize yeterli düzeyde yanıt verebilmek için bilimi, çevreciliği ve radikal politikayı birbirinden ayrı tutma eğilimi gösteren sınırları aşmamız gerekiyor. Aslına bakılırsa yok oluş, kapitalizm ve emperyalizm eleştirisinden ayrı olarak anlaşılamaz. Bu kitap, Antroposen kavramının tartışılmasıyla başlıyor ve bu terimi yalnızca altıncı kitlesel yok oluş dalgasının ne zaman başladığına dair temel soruları değil, aynı zamanda yok oluştan tam olarak kimin sorumlu olduğunu sormak için de kullanıyor. İkinci bölüm ise yok oluşun kürk avcılığı gibi erken dönem defaunasyon biçimlerinden Sanayi Devrimi'yle birlikte ortaya çıkan balina avcılığı gibi kitlesel katliam olaylarına kadar kapitalizm ürünleri olan farklı yönlerini özetliyor. Bu bölümde ayrıca mercanların ağartılması ve istilacı türlerle alakalı yok olmanın yanı sıra Vietnam'da portakal gazı kullanımı gibi *ekolojik muharebe* ve Nil Deltası'nın kirlenmesi gibi *kollateral ekokırım* da tartışılıyor. Üçüncü bölüm *felaket biyokapitalizmini*, yani sermayenin yok olma krizine verdiği çeşitli politik, ekonomik ve çevresel tepkileri ele alıyor. Bu bölüm yalnızca kapitalist çerçeve içinde yok oluşun üstesinden gelmeye yönelik

çabaların bariz başarısızlığını değil, aynı zamanda krize çözüm bulmak için sentetik biyolojiyi kullanarak yeni bir birikim turu açmaya yönelik artan eğilimi de vurguluyor. Son olarak radikal koruma üzerine bölüm, yok olma krizine yönelik çeşitli antikapitalist çözümleri, sosyal ve çevresel adalete dayanan yaklaşımları araştırıyor.

Yok oluşun hayaleti günümüzde popüler hayal gücünü huzursuz ediyor. Çağımızın kültürü, zombi tasvirleri, salgınlar ve ekolojik felaketin diğer muhteşem temsilleriyle dolu.²³ Küresel Kuzey'in zengin uluslarının bir parçası olanlar için bu tür temsiller, yaklaşmakta olan korkunç bir dünyanın alametleri. Ancak Ranajit Guha ve Juan Martinez-Alier'in "ekosistem insanları" olarak adlandırdığı, kaderi gezegenin flora ve faunasıyla yakından bağlantılı olan dünya çapında milyarlarca insan için yok olma sorunu doğrudan bugün ve gelecekte hayatta kalmayla ilgili.²⁴ Satao gibi bir filin katledilmesi birkaç kaçak avcıyı zenginleştirebilir ancak yaşadığı ekosistemi çarpıcı biçimde yoksullaştırır. Habitatlardaki filler gibi büyük yaban hayatının yok edilmesinin etkilerini yeni yeni anlamaya başlıyoruz; ancak yaşam ağında açılan bu deliklerin şiddetli ve her basamakta artan etkilerinin olduğu artık bariz şekilde görülüyor.²⁵ Milyonlarca tür sahneden çekilirken bizim ve atalarımızın bildiği şekliyle gezegen ekosistemini destekleyen biyoçeşitlilik tehlikeye giriyor. Bu felaketin mevcut kapitalist kültür içinde tersine çevrilmesi bir yana, durdurulması bile mümkün değil. Açık bir seçimle karşı karşıyayız: Ya radikal bir siyasi dönüşüm gerçekleşecek ya da kitlesel yok oluş derinleşecek.

1

MEVCUT FELAKETİN ETİYOLOJİSİ